

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ І ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

УДК 378.147.091.31-051:613

Тетяна Бабюк

¹Tetiana Babiuk

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

TRAINING OF TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS TO FORM SENIOR PRESCHOOLERS' HEALTH CULTURE

У статті висвітлено сучасний стан підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти до формування культури здоров'я дітей, проаналізовано наукові, ціннісні, нормативні і діяльнісні аспекти валеологічної освіти. Зроблена спроба визначити сутність професійно-валеологічної компетентності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти. Пропонуються педагогічні умови формування професійно-валеологічної компетентності педагога.

Ключові слова: здоров'я, культура здоров'я, здоровий спосіб життя, професійна компетентність, професійно-валеологічна компетентність педагога.

В умовах сучасної цивілізації низка елементів культури повсякденного життя вступають у протиріччя зі здоров'ям людини. У зв'язку з цим виникає потреба виховання в особистості здорового способу життя. Світовою спільнотою виховання здорового способу життя визнається як процес цілеспрямованих зусиль для створення умов, що сприяють поліпшенню здоров'я і благополуччя [2, с. 24]. Перед сучасною системою освіти поставлено важливе завдання зменшити негативний вплив педагогічного процесу на здоров'я особистості, активно виховувати у неї вміння жити у гармонії із собою і довкіллям. З упровадженням нових інформаційних технологій навчання це завдання не тільки ускладнюється, але й стає більш гострим і актуальним. На думку багатьох авторів, педагоги, які працюють з дітьми дошкільного віку, повинні готувати дітей до життя, виховувати необхідність піклуватися про власне здоров'я та здоров'я інших людей (Т. Бойченко, Н. Денисенко, Т. Книш). У практиці професійної підготовки у педагогічному закладі вищої освіти проблемі формування культури здоров'я, на жаль, не приділяється достатньої уваги. Останнім часом визначилось протиріччя між зростаючою потребою майбутніх педагогів у інформації про здоров'язберігаючі технології, здоровий спосіб життя, культуру здоров'я та обмеженими можливостями навчально-виховного процесу.

Сучасні дослідники (Н. Гавриш, О. Гончарова, Е. Карпова, О. Кучерявий, С. Совгіра, О. Сорока) визначають професійну підготовку педагогів як ієрархічну систему, пов'язану з розвитком особистості дітей. Валеологічна пропедевтика при цьому є підсистемою загальної фахової підготовки в тій її частині, що стосується формування підвалин валеологічної культури вихованців. Фахівець дошкільної освіти як носій валеологічної культури має бути обізнаним у сучасних проблемах збереження здоров'я та ерудованим у галузі валеології, мати

розвинену мотиваційну сферу здоров'язбереження, сповідувати валеолого-гуманістичну модель виховання, володіти методикою валеологічного виховання дошкільників.

У сучасній науці наявні значні напрацювання з проблеми підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійно-валеологічної діяльності, проте різні її аспекти наразі залишаються актуальними, адже аналіз стану сучасної практики валеологічного виховання дітей свідчить, що педагог із нерозвинутою валеологічною свідомістю, несформованою системою цінностей та пріоритетів не може повноцінно розвивати нове валеологічне мислення дітей, впливати на їхню поведінку. Це доводить необхідність корекції змісту й методики професійно-валеологічної підготовки фахівців. Підготовка вихователів здійснюється в Україні у різних типах навчальних закладів (педагогічних училищах, коледжах, закладах вищої освіти), зокрема, у закладі вищої освіти майбутні педагоги отримують достатньо високий рівень професійно-валеологічної підготовки, але більше теоретичного, ніж практичного плану, що позначається й на якості валеологічного виховання дітей.

Метою статті є пошук нових шляхів підготовки майбутнього вихователя, що забезпечували б поєднання успішного засвоєння наук психолого-педагогічного циклу та формування вмінь використовувати набуті знання в професійно-валеологічній діяльності, а також поступове вдосконалення професійності у формуванні культури здоров'я старших дошкільників.

Одне з головних питань, які повинні розв'язати науковці, досліджуючи процес підготовки майбутнього педагога закладу дошкільної освіти у вищій школі, пов'язано з визначенням того показника, за яким може бути визначеною ефективність підготовки, що пропонується. Визначаючи показник, за яким можна відстежити якість підготовки майбутніх педагогів до формування у старших дошкільників культури здоров'я, слід виходити з того, що за час навчання у закладі вищої педагогічної освіти неможливо засвоїти вичерпного обсягу знань і навичок. Обумовлено це, насамперед, тим, що обсяг знань, які мають забезпечувати виконання педагогом вимог своєї професійної діяльності, постійно зростає, оновлюється і принципово змінюється за своїм змістом. По-друге, термін навчання у вищій школі, його насиченість переважно теоретичною підготовкою майже не залишають місця для набуття практичного досвіду в педагогічній діяльності, без чого неможливе усвідомлене, а не формальне, механічне формування досконалих професійно-педагогічних умінь і навичок. Отже, як справедливо зазначають окремі автори, "завдання полягає в тому, щоб визначити необхідний мінімум змісту підготовки, який забезпечить професійну компетентність" [4, с. 52].

Поняття "професійна компетентність" досить широко використовується у теорії і практиці педагогіки. Зазвичай воно використовується, коли йдеться про ступінь відповідності знань і вмінь, якими оволодіває майбутній фахівець, вимогам своєї професії. При цьому мають на увазі, що чим вище ступінь цієї відповідності, тим вище рівень професійної компетентності фахівця. Відсутність такої відповідності засвідчує низьку професійну компетентність фахівця або його повну некомпетентність (Ф. Гоноболін, Н. Кузьміна, А. Сициньський). У розумінні В. Сластьоніна та інших авторів, поняття "професійна компетентність" характеризує єдність теоретичної і практичної підготовленості педагога до здійснення педагогічної діяльності і констатує його професійність [3, с. 10]. Професійно-валеологічна компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти – це складова загальної професійної компетентності педагога, яка конкретизує його теоретичну і практичну підготовку щодо розв'язання питань, пов'язаних із формуванням у старших дошкільників культури здоров'я. Структурними компонентами професійно-валеологічної компетентності є: база знань (когнітивний компонент) та система дій, що забезпечують їх практичну реалізацію (операційний компонент).

З урахуванням вимог концепції неперервного валеологічного виховання, доробок науковців і практиків зміст когнітивного компонента професійно-валеологічної компетентності педагогів щодо формування у старших дошкільників культури здоров'я виявляється у таких показниках:

- обізнаність із сучасними моделями здоров'я, ознаками його прояву і чинниками, що впливають на здоров'я;
- обізнаність із сутністю поняття “культура здоров'я”, його показниками та особливостями прояву навичок здорового способу життя в дітей дошкільного віку;
- обізнаність із шляхами і засобами виховання у дітей навичок здорового способу життя.
- Операційний компонент виявляє себе у таких показниках:
- уміння визначати стан здоров'я дитини за ознаками його прояву;
- уміння контролювати, коригувати та використовувати чинники, що впливають на здоров'я дитини;
- уміння розробляти і впроваджувати форми і методи, інноваційні технології формування у старших дошкільників культури здоров'я.

Р. Шологон і Б. Подскотський на основі багаторічних спостережень стверджують, що значна частина вихователів не має фундаментальних знань, які визначають їх як фахівців високого рівня щодо проблем зміцнення здоров'я дитини. Проведений цими науковцями аналіз обізнаності вихователів виявив, що більшість фахівців з дошкільної освіти під валеологічним вихованням розуміє формування у дітей культурно-гігієнічних навичок. Переважна кількість вихователів відчуває труднощі у валеологічному вихованні через недостатню компетентність у питаннях валеології як науки, однобічне розуміння цілей і завдань валеологічного виховання. Зокрема, спостерігаються організаційно-методичні труднощі, пов'язані з підбором, адаптацією і цілеспрямованим використанням знань валеологічного змісту на заняттях з дітьми дошкільного віку.

В Україні діє програма неперервної валеологічної освіти, але дуже малий термін дії програми ще не дозволяє дійти ґрунтовних висновків щодо якості одержаних результатів. Окрім того, валеологія як навчальний предмет сприймається досить неоднозначно. З'являються критичні статті щодо змісту і методів викладання валеології. Натомість, ніхто не заперечує, що валеологічні знання потрібні. Адже валеологія – це не просто навчальний предмет, а своєрідна філософія здорового способу життя, це той предмет, який має дати дитині не тільки знання про власний організм, але й сформувати культуру здоров'я. У зв'язку з цим, виникає ще одна проблема: недостатньо підготувати педагога з цього напрямку, треба щоб валеологія стала філософією його особистого життя. Під педагогічною культурою педагога розуміють таку узагальнювальну характеристику його особистості, яка “відбиває здатність наполегливо та успішно здійснювати навчально-виховну діяльність у поєднанні з ефективною взаємодією з вихованцями” [4, с. 53]. Вона покликана сприяти удосконаленню навчально-виховного процесу. Функції, які виконує культура педагога, включають у себе не тільки формування світогляду у вихованців, розвиток у них інтелектуальних сил і здібностей засвоєння моральних принципів, але й розвиток фізичних сил дітей, зміцнення їх здоров'я.

Методика валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку передбачає розкриття істотних зв'язків і залежностей, які існують між станом здоров'я людини та її способом життя. Методика передбачає включення дітей у різні види діяльності: ігрову, пізнавальну, зображувальну, мовленнєву, дослідницько-пошукову, оскільки запропоновані дошкільникам знання тоді матимуть практичну цінність, коли будуть трансформовані в навички та звички здорового способу життя. А цей процес відбувається лише за умови активного використання дітьми отриманих знань в різних видах діяльності. Основними завданнями дошкільного курсу валеологічного виховання є:

- формування і розвиток основ знань та практичних умінь, необхідних для розуміння багатовимірного поняття здоров'я та процесу його зміцнення і збереження у дітей раннього і дошкільного віку;
- здобуття основ знань та практичних умінь у сприйманні й використанні сучасних методик фізичного, психічного, духовного і соціального оздоровлення, виховання зацікавленості досвідом народного оздоровлення;

- формування елементів валеологічного світогляду, оволодіння елементарною оздоровчою термінологією;
- доцільне структурування і комплексне подання знань, практичних умінь з оздоровлення людини в різних видах навчальної, ігрової, трудової і побутової діяльності дітей;
- формування у кожної дитини усвідомлених навичок аналізу особистого стану з метою своєчасної самодопомоги;
- виховання бажання і потреби дітей у використанні набутих практичних знань в оздоровленні членів своєї родини, інших людей.

Професійна компетентність майбутнього педагога є узагальнювальним показником його теоретичної і практичної підготовки до професійної діяльності, пов'язаної з вихованням і навчанням іншої людини. Вирішення завдань, пов'язаних з валеологічною освітою і валеологічним вихованням, зокрема з формуванням у старших дошкільників культури здоров'я суттєво обмежує простір професійної компетентності педагога і конкретизує його. Відповідно до цього доцільним буде розглядати професійно-валеологічну компетентність майбутнього вихователя як окрему складову його загальної професійної компетентності.

Визнання залежності особистості і її діяльності від суспільних відносин і конкретних умов її суспільного буття, залежності свідомості від діяльності і її якості становить методологічну базу будь-якого дослідження. Для нас визнання цих залежностей відіграє роль не тільки методологічного принципу, але й орієнтира в пошуку умов формування професійно-валеологічної компетентності.

У нашому розумінні процес професійно-педагогічної підготовки складає те суспільне середовище, соціум, у якому студент існує і формується як особистість, опановує навичками педагогічної діяльності і розвиває в собі значимі для такої професії якості і властивості особистості. Очевидно, що залежно від того, яким чином організовано це суспільне буття студента в освітньому процесі, які цінності й еталони діяльності ним засвоюються і привласнюються як особистісно значимі, залежить і якість діяльності, що засвоюється і рівнем активності власного "Я". У нашому розумінні педагогічні умови складають той простір навчального процесу, в якому студент може здійснювати саморегулювання і самовиховання згідно з вимогами педагогічної професії і своїх можливостей у ній. Відомо, що досягнення найвищого рівня в діяльності людини, проблема компетентності і її формування, оптимального зрівноважування суб'єкта діяльності з вимогами об'єкта знаходить своє вирішення у формуванні індивідуального стилю навчальної діяльності.

У процесі формування індивідуальний стиль навчальної діяльності виявляє свою залежність як від специфіки навчального процесу, актуалізації психологічних якостей особистості, так і від особливостей її включення в постійно повторювані ситуації, що вимагають певної діяльності. Професійне становлення – це становлення тієї частини культури особистості, яка забезпечує її духовне зростання, самореалізацію, самоствердження у професійній діяльності, спрямовану на створення матеріального достатку й морального задоволення. Воно є етапним моментом розвитку особистості, що починається із самостійних кроків у період навчання і забезпечує неперервність освіти протягом цілого життя, закладаючи у процес розвитку професійної компетентності механізм самопізнання і самовдосконалення. Самопізнання актуалізує формування мотивів і розвиток інтересів, які, по суті, є усвідомленими потребами, а також передбачає процес цілеутворення внаслідок обрання ідеалу самовдосконалення у вигляді бажаних професійних якостей.

У теорії і практиці вищої педагогічної освіти тривалий час переважала ще жива традиція готувати не стільки вчителя-вихователя, скільки викладача того чи іншого навчального предмета. І зараз є немало тих, хто вважає, що головне у підготовці майбутнього педагога – це повідомити йому суму знань. У традиційних методиках навчання природа цього процесу часто спотворюється. Педагоги прагнуть наукову картину світу просто "пересадити" в голову

студента. Тому породжується одноманітність знань і, як наслідок, – формалізм знань, втрата інтересу до їх набуття, відмова від самостійності.

Здійснення рефлексії в ситуації педагогічного процесу й у зв'язку з осмисленням педагогом доцільності й ефективності своєї дії щодо вихованця пов'язано з моделюванням педагогічної ситуації, включенням і критичним осмисленням у її змісті максимально мислимих варіантів дій і способів взаємодії її учасників, прогнозування можливих результатів цих дій. В умовах сьогодення, педагогічна рефлексія, спрямована на самосвідомість "Я", забезпечує можливість перенесення "Я" у майбутнє на основі критичного аналізу й осмислення наявних знань, особистого досвіду і досвіду інших у педагогічній діяльності. Рефлексія дозволяє суб'єкту встановити для себе той простір активної дії, межі якого окреслені, з одного боку, властивостями самого об'єкта діяльності, з іншого – ставленням до даного об'єкта своєї діяльності і самого себе іншими суб'єктами, із третього – своїми реальними можливостями як суб'єкта в оволодінні властивостями об'єкта, діяльністю по його перетворенню і установах взаємодії з іншими суб'єктами. У зв'язку з цим ми вважаємо за необхідне визначити третю педагогічну умову як усвідомлення студентами форм і методів організації валеологічного виховання, спрямованих на формування у старших дошкільників культури здоров'я.

Вирішення завдань, пов'язаних із валеологічною освітою і валеологічним вихованням, зокрема з формуванням у дитини культури здоров'я суттєво обмежує простір професійної компетентності педагога і конкретизує його. Професійно-валеологічна компетентність – це складова загальної професійної компетентності педагога, яка конкретизує його теоретичну і практичну підготовку щодо розв'язання питань, пов'язаних з вихованням у дошкільників навичок здорового способу життя. Педагогічними умовами формування професійно-валеологічної компетентності визначено:

- відображення у змісті підготовки студентів сучасних підходів щодо розуміння сутності і механізмів здорового способу життя;
- використання інтерактивних форм навчання, що сприяють набуттю і усвідомленню студентами власного досвіду здорового способу життя;
- усвідомлення студентами форм і методів організації валеологічного виховання, спрямованих на формування у старших дошкільників культури здоров'я.
- Формування здорового способу життя, культури здоров'я – проблема неоднозначна. Вирішити її можна тільки комплексно, а саме завдяки:
 - створенню здоров'язберігаючого середовища у закладі дошкільної освіти;
 - організації навчально-виховної роботи з дітьми, спрямованої на формування цінності здоров'я і культури здорового способу життя;
 - проведенню методичної роботи з педагогами, спрямованої на підвищення їх рівня знань про ефективні методи та технології;
 - формуванню співробітництва і взаємодії між педагогами і батьками в здоров'язберігаючому середовищі;
 - організації фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми.

На жаль, значна частина педагогів не тільки не має чіткого уявлення про те, яким чином можна пропагувати набуті знання й уміння з проблеми збереження здоров'я дітей, але й не проявляють творчої активності, не займаються самоосвітою з цих питань. Висвітлені педагогічні умови є достатніми і здатні забезпечити успішне формування професійно-валеологічної компетентності майбутніх педагогів щодо формування у старших дошкільників культури здоров'я без залучення в освітній процес будь-яких додаткових засобів.

Список використаних джерел

1. Брехман И. И. Валеология – наука о здоровье / И. И. Брехман. – 2-е изд., доп. и перераб. – Москва : ФиС, 1990. – 206 с.

2. Коваленко В. Н. Здоровьесберегающие технологии / В. Н. Коваленко. – Москва : Вако, 2004. – 214 с.
3. Сластёнин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Сластёнин. – Москва : Просвещение, 1976. – 160 с.
4. Формування здорового способу життя : навч. посібн. для слухачів курсів підвищення кваліфікації державних службовців / О. Яременко, О. Вакуленко, Л. Жаліло, Н. Комарова та ін. – Київ : Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – 232 с.

The article reveals the current state of training of future teachers of preschool educational establishments to form children's health culture. The scientific, axiological, normative and activity aspects of valeological education are analysed. It has been made an attempt to determine the essence of professional-valeological competence of future teachers of preschool educational establishments. Professional-valeological competence of future teachers of preschool educational establishments is a component of their general professional competence specifying their theoretical and practical preparation to forming senior pre-schoolers' health culture. It has been made the search for new ways of preparing a future preschool teacher to provide the successful acquirement of the sciences of the psychological and pedagogical cycle and the formation of skills to use the acquired knowledge in professional-valeological activity, as well as gradual improvement of professionalism in forming senior pre-schoolers' health culture.

Pedagogical conditions and ways of the teacher's professional and valeological competence formation are given. Methods of valeological education of the children of senior preschool age involves revealing the essential connections and relationships between the state of person's health and his way of life. Solving the problems of valeological education and upbringing, in particular the formation of children's health culture, significantly limits and specifies the scope of the teacher's professional competence. The methodology involves children's engagement in various kinds of activities (game, cognitive, figurative, speech, research), as pre-schoolers' knowledge may have a practical value being transformed into habits of a healthy lifestyle. This process takes place when the children use their knowledge in various activities.

Key words: health, health culture, healthy

УДК 378.0464:373.21.011.3-051(045)

Віктор Берека

¹**Viktor Bereka**

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

THE ROLE OF THE IN-SERVICE TEACHER TRAINING INSTITUTE IN FORMATION OF PERSONAL AND PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE TEACHER OF PRESCHOOL EDUCATION

Досліджено проблеми формування особистісно-професійної компетентності педагога дошкільної освіти в системі післядипломної педагогічної освіти. Розкрито сутності поняття “особистісно-професійна компетентність” педагогів закладів дошкільної освіти та окреслено шляхи його формування. Запропоновано програми та навчально-тематичні плани курсів, що передбачають суттєві зміни в змісті і формах формування означеної якості.

Ключові слова: педагог дошкільної освіти; післядипломна педагогічна освіта; особистісно-професійна компетентність; формування.